

Üniversite Öğrencilerinin Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine Yönelim Durumları: İnönü Üniversitesi Örneği¹

İbrahim AŞLAMACI

Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ibrahim.aslamaci@inonu.edu.tr

Öz

Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye’de din hizmetleri ve yaygın din eğitimi sunan tek resmi kurumdur. Bir devlet kurumu olarak diğer dini gruplardan farklı olarak üyelik, bağlılık, mensubiyet istemeyen Diyanetin hizmetlerine yönelim daha çok ona duyulan güven ve memnuniyet ile ilgili bir husustur. Bu nedenle bu kuruma duyulan güven ve memnuniyet düzeyinin farklı örneklerde bilimsel olarak tespit edilmesi, bu kurumun hizmet planlamalarına katkı sunması açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin Diyanet hizmetlerine yönelim düzeylerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini 2015-2016 öğretim yılında İnönü Üniversitesi’nde 5 farklı fakültede lisans eğitimi alan toplam 302 öğrenci oluşturmuştur. Karşılaştırmalı ilişkisel tarama modelinde yürütülen araştırmada veri toplama aracı olarak Onay tarafından geliştirilen Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine Yönelim Ölçeği (DİBYÖ) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin diyanet hizmetlerine yönelim düzeylerinin cinsiyet, fakülte, mezun olunan lise ve okul dışı din eğitimi alma durumu değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Diyanet, Diyanet Hizmetlerine Yönelim, Üniversite Öğrencileri, Din

University Students’ Orientations Towards The Presidency of Religious Affairs Services: İnönü University Sample.

Abstract

The Presidency of Religious Affairs (Diyanet) is official institutions offering religious services and religious education in Turkey. Diyanet as a state institution, unlike other religious group, doesn’t require membership, commitment and affiliation. Therefore orientation towards its services is more related to confidence and satisfaction. Thus it is important to determine scientifically confidence and satisfaction levels to Diyanet in different samples, due to contribute to its services plan.

This study investigated university students’ orientations towards Diyanet services. Measurement instruments of this survey were carried out among 302 students in five faculty in the University of İnönü. The study was designed based on comparative associative model. Measurement tool used is called “Orientations Towards The Presidency of Religious Affairs Services” developed by Onay (2004). As a result of this study, it was found that, university students’ orientations towards Diyanet services are differed with regard to gender, faculty, the basis of educational backgrounds and the status religious education outside school system.

Keywords: Diyanet, Orientations towards Diyanet Services, University Students, Religion

¹ Bu çalışmanın bazı sonuçları 14-15 Mayıs 2016 tarihlerinde Sakarya’da düzenlenen 7. Uluslar arası Din Görevlileri Sempozyumu’nda sözlü bildiri olarak sunulmuş, fakat yayınlanmamıştır.

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca toplumların hayatında daima vazgeçilmez bir unsur olarak yer alan dinin, sosyal fonksiyonlarını istenilen düzeyde yerine getirebilmesi ve ilgili hizmetlerin yürütülmesi için planlı, düzenli ve istikrarlı kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Dinin etkinlik alanının genişlemesi, ona inanan insanların çoğalıp sorunlarının artması ve hayatlarının karmaşık bir hal alması dinin bürokratik yöntemlerle kurumsallaşmasını mecburî hale getirmiştir. Bu kurumsallaşma ihtiyacının bir karşılığı olarak din işleri Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık kurumu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetleri döneminde Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti aracılığıyla düzenlenmiştir (Taş, 2002, s. 19-20). Bu geleneğin bir devamı olarak Cumhuriyetin ilanı sonrasında da din hizmetleri özel kuruluşlara ya da dini gruplara bırakılmayıp, devlet teşkilatı bünyesine alınarak bir hiyerarşiye bağlanmıştır. Müslüman halkın dini ihtiyaçlarının karşılanması bir kamu hizmeti olarak görülmüş ve Diyanet İşleri Başkanlığı bu hizmeti yerine getirmek üzere kurulmuştur.

3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı kuruluş kanununda 'İslâm dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dini kurumları idare etmek' şeklinde tanımlanan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevleri, 22 Haziran 1965 tarihinde çıkarılan 633 sayılı kanunda "İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarıyla ilgili işleri yürütmek din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek" şeklinde belirlenmiştir (Gözaydın, 2009, s. 60-63). Böylece önceki hukuki statüden farklı olarak İslam dininin "ahlak" konularında da toplumu aydınlatmak görevi Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir. 1982 Anayasası'nın 136. maddesinde "Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, lâiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasî görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirir." ifadesiyle Başkanlığa bu kez "milletçe dayanışma ve bütünleşme" görevi yüklenmiştir. 633 sayılı kanunda çok kapsamlı değişiklikler yapan 01.07.2010 tarihli ve 6002 sayılı kanun ile de mevcut teşkilat yapısı yeniden düzenlenen Başkanlığın, gerek ulusal gerekse de uluslar arası alanda etkin bir din hizmeti sunmasının yasal altyapısı hazırlanmıştır.²

Türkiye'de din işlerini düzenlemek ve yürütmekle görevli tek yasal kuruluş olan Diyanet İşleri Başkanlığı, kuruluşundan itibaren yapısı, imkanları, personel sayısı, hizmet alanları ve fonksiyonlarıyla sürekli gelişme göstermiştir. Mevzuatın kendisine verdiği yetki doğrultusunda hizmetlerini her türlü siyasi görüş ve düşüncenin üstünde kalarak yürütmeye çalışan Başkanlık, cami ve mescitleri ibadete açmak, yönetmek, ibadet ve irşat hizmetlerini yürütmek, toplumun inanç ile ilgili sorularını cevaplandırmak,

² Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun no. 6002, 1 Temmuz 2010.

bu doğrultuda eğitim, seminer gibi faaliyetler gerçekleştirmek, dini konularda basılı, sesli ve görüntülü eserler hazırlamak, süreli yayınlar yapmak, uluslararası antlaşmalar ve ilişkilere dayanarak yurt dışındaki Türk vatandaşlarına din hizmetleri ve din eğitimi sunmak, İslam dinine mensup diğer topluluklara da bu konularda yardımcı olmak gibi yurt içi ve yurtdışında çalışmalarını sürdürmektedir.

Bununla birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı, hem laik devlet yapısı içerisindeki statüsü, meşruiyeti, hem de görev alanı ile ilgili yürüttüğü hizmetler açısından kuruluşundan bu yana birçok tartışmanın merkezinde yer almıştır. Dinin bu kurum aracılığıyla devlet tarafından şekillendirildiğini öne süren kimi dini çevrelerden gelen eleştirilerle birlikte, laik sistem içerisinde devlete bağlı dini bir kurumun varlığını reddeden seküler itirazlar ya da bu kurumun yapısının veya hizmetlerinin sadece Sünni mezhep mensuplarına hitap ettiğini ve bu nedenle bu kurumun kendilerini temsil etmediğini ifade edenlerin savları bu itirazların bazı farklı taraflarını oluşturmaktadır. Fakat tüm bu itirazlara rağmen toplumun geniş bir kesimi tarafından, sunduğu hizmetlerin niteliği eleştirilse de, bu kurumun varlığının ihtiyaç olarak görüldüğü yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur (Bkz: Taş, 2002; Çakır ve Bozan, 2005; KONDA, 2014).

Ancak bu kadar geniş bir faaliyet alanına sahip olmasına ya da birçok tartışmanın merkezinde yer almasına rağmen Diyanet İşleri Başkanlığı hakkında yeterli bilimsel çalışma yapıldığını söyleyebilmek güçtür. Kurum hakkında yapılan çalışmaların çoğunluğunun, belki de yürütülen tartışmalardan şekillenerek, kurumun laik sistemdeki varlığı, statüsü ve meşruiyeti, tarihsel süreci vs. üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.³ Buna

³ Bu tarz çalışmalara örnek olarak şunlar verilebilir: Helsinki Yurttaşlar Derneği, *Sosyo-ekonomik Politikalar Bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığı Kamuoyunun Diyanet'e Bakışı, Tartışmalar ve Öneriler*, İstanbul, 2014; Konrad Adenauer Vakfı, *Devlet ve Din İlişkileri- Farklı Modeller, Konseptler ve Tecrübeler*, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2003, İstar Gözaydın, *Diyanet: Türkiye Cumhuriyetinde Dinin Tanzimi*, İstanbul: İletişim yay., 2009; Hasan Yavuzer, *Çağdaş Din Hizmeti ve Diyanet İşleri Başkanlığı*, Laçın Yayınları Kayseri 2006, İstar Gözaydın, "Diyanet and Politics" *Muslim World*, 2008, 98 (2-3): 217-227; Ufuk Ulutaş, "Religion and Secularism in Turkey: The Dilemma of the Directorate of Religious Affairs", *Middle Eastern Studies*, 2010, 46(3): 389-99; İsmail Kara, "Din İle Devlet Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı", *MÜİFD*, 2000, S. 18, s. 50-53; Necdet Subaşı, "Türk Modernleşmesinde Dinsel Bir Deneyim: Diyanet İşleri Başkanlığı", *İslamiyât*, 8 (2005), sayı 4, 79-82; Hakan Mertcan, *Bitmeyen kavga laiklik: Türkiye'de Din-Devlet-Diyanet*, Adana : Karahan Kitabevi, 2013; İbrahim Turan, "AB Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı: Özerklik ve Temsil Sorunu Bağlamında Bir Değerlendirme", *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* [2011] Sayı: 31, 127-156; Berna Zengin Arslan, "Aleviliği Tanımlamak: Türkiye'de Dinin Yönetimi, Sekülerlik ve Diyanet", *Mülkiye Dergisi*, 39 (1), 135-158. Mehmet Görmez, "Türk Hukuk Mevzuatında Dini Kurumların Yeri Ve Uygulama", *Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar Ve Din Eğitimi*, İlyas Çelebi (Ed.), Ensar Yay., İstanbul, 2007; Kemal Güran, "Diyanet İşleri Başkanlığı Özerk Olmalı mı?", *Diyanet Aylık Dergi*, 1995, s. 57; Sönmez Kutlu, "Alevi-Bektaşiliğin Diyanet'te Temsil Problemi", *İslamiyât*, IV, Sayı: 1 2001; Abdulkaki Keskin, *Nasıl Bir Diyanet, Türkiye Günlüğü*, 1995.

karşılık kurumun yürüttüğü hizmetlerin niteliğini, etkinliğini ya da hedef kitlesinin beklentisini, algısını ve memnuniyet düzeyini ele alan ampirik verilerle desteklenmiş saha araştırmalarına dayanan çalışmalar ise çok azdır.⁴

Oysa diğer dini gruplardan farklı olarak üyelik, bağlılık, mensubiyet vs. istemeyen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmetlerine yönelim bu nedenle daha çok ona duyulan güven ve memnuniyet ile ilgili bir husustur. Bu nedenle her yaş düzeyinden geniş bir hedef kitleye hizmet sunan bu kuruma duyulan güven ve memnuniyet düzeyinin farklı örneklemelerde bilimsel olarak tespit edilmesi, bu kurumun hizmet kalitesini artırabilmesi, bu konuda planlamalarına katkı sunması ve kurum üzerine yürütülen tartışmaların daha bilimsel bir zeminde sürdürülebilmesi açısından önem taşımaktadır. Toplumun önemli bir kesimini oluşturan, ülkenin geleceğinde ve şekillenmesinde önemli roller üstlenecek olan üniversite gençliğinin de Diyanet İşleri Başkanlığı'na yönelik algılamalarının ve hizmetlerine yönelim düzeylerinin belirlenmesi, kurumun özellikle üniversite gençliğine ilişkin politikalarını şekillendirmesi için önemlidir.

Bu doğrultuda bu araştırmada İnönü Üniversitesi örneğinde üniversite öğrencilerinin ilişkin düşüncelerinin ve bu kurumun sunduğu hizmetlere yönelim düzeylerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

⁴ Bu tarz çalışmalardan bazıları şunlardır: Kemaleddin Taş, *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002; Ruşen Çakır, İrfan Bozan, *Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyanet İşleri Başkanlığı Mümkün mü?* Tesev Yayınlar, İstanbul, 2005, KONDA, Helsinki Yurttaşlar Derneği için *Diyanet İşleri Başkanlığı Araştırması: Algılar, Memnuniyet Beklentiler*, 2014; Ahmet Onay, *Mezun oldukları liselere göre üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri, diyanet işleri başkanlığı hizmetlerine ve dinî gruplara yönelim durumları*, İstanbul; Değerler Eğitimi Dergisi, 2003, 1 (1), 171- 194; Şuayip Özdemir, İsmail Arıcı, *Alevilerin Cem Evleri ve Diyanet İşleri Başkanlığına Yönelik Görüşleri (Malatya Örneği)*, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/3, Summer 2012, p. 2013-2026; Ramazan Buyrukçu, Safinaz Asri, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatı Din Hizmetlerine Bakışı: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2007/2), S. 19, s. 81-106; Abdülkadir Çekin, *Din Görevlisinden Beklentiler ve Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlikleri (Elazığ- Erzurum – Malatya- Urfa Örneği)*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2005; Fatih Benzer, *Din Görevlisinden Beklentiler ve Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlikleri (Amasya- Sakarya – Sivas- Trabzon Örneği)*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2005; Şükrü Yıldız, *Türk Toplumunda Din Görevlisine Bakış*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük, 2015; Çağlar Demir, *Camilerdeki Dini Hizmetlerin yapılması Cami Cemaatinin Din Görevlilerinden Beklentilerinin Değerlendirilmesi (Altınyayla İlçe Örneği)*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2015; Adem Döner, *Cami Hizmetlerinde Cemaatin Beklentileri Üzerine Sosyolojik bir Analiz (Sivas/Zara İlçesi Örneği)*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2014.

- 1- Üniversite öğrencilerinin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlığına, başkanlığın işlevlerini yeterince yerine getirip getirmediğine, Türkiye'de din işlerinin cemaatlara ve dini gruplara bırakılıp bırakılmamasına ilişkin görüşleri nelerdir?
- 2- Üniversite öğrencilerinin Diyanet faaliyetlerinden haberdar olma ve TRT Diyanet TV'yi izleme durumları nedir?
- 3- Üniversite öğrencilerinin Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine yönelim düzeyleri nedir?
- 4- Üniversite öğrencilerinin Diyanet hizmetlerine yönelim düzeylerinde cinsiyet, fakülte, mezun olunan lise, aile gelir durumu, yaşamın yoğunluğunun geçirildiği yerleşim yeri, okul harici din eğitimi alma durumu gibi değişkenler açısından anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma karşılaştırmalı ilişkisel tarama modelinde tasarlanmıştır. Nicel araştırma paradigmasına dayanan bu modelde iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişki ile birlikte değişimin varlığı veya derecesi belirlenmeye çalışılır (Büyüköztürk vd, 2010). Araştırmanın bağımsız değişkenleri, cinsiyet, kayıtlı olunan fakülte, mezun olunan lise, yaşamın büyük çoğunluğunun geçtiği yerleşim yeri türü, aile gelir durumu ve okul harici din eğitimi alma durumu değişkenleridir. Bağımlı değişken ise Diyanet İşleri Başkanlığı'na yönelimdir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın ulaşılabilir evreni 2015-2016 öğretim yılında İnönü Üniversitesi'nde lisans düzeyinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada üniversitenin önlisans, uzaktan eğitim ve lisansüstü öğrencileri kapsam dışında tutulmuştur. Söz konusu öğretim yılında İnönü Üniversitesinde 12,264 erkek, 14,434 kız olmak üzere toplam 26,698 lisans öğrencisi bulunmaktadır.⁵ Araştırmanın örneklemi ise üniversitenin Tıp, Fen-Edebiyat, İktisadi İdari Bilimler, Eğitim ve İlahiyat olmak üzere 5 farklı fakülteden tesadüfi küme örnekleme yöntemiyle seçilmiş olan 302 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklemi oluşturan öğrencilere ilişkin demografik özellikleri tablo 1'de sunulmuştur:

⁵ <https://istatistik.yok.gov.tr/> erişim tarihi: 05.07.2016

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Üniversite Öğrencilerinin Demografik Özellikleri

		<i>f</i>	%
Cinsiyet	Erkek	112	37,1
	Kadın	190	62,9
Yaş	17-19	7	2,3
	20-22	160	53
	23-25	103	34,1
	26 +	32	10,6
Fakülte	Tıp	41	13,6
	İktisat	42	13,9
	Eğitim	40	13
	İlahiyat	120	40
	Fen-Edebiyat	59	19,5
Mezun olunan lise	Anadolu Lisesi	64	21,3
	İHL/AİHL	79	26,2
	Fen Lisesi	13	4,3
	Öğretmen Lisesi	12	4
	Meslek Lisesi	13	4,3
	Genel Lise	116	38,5
	Diğer	5	1,3
Aile gelir	Çok iyi	5	1,7
	İyi	101	33,5
	Orta	179	59,5
	Düşük	14	4,7
	Çok düşük	2	0,7
Yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yerleşim yeri	Köy/Kasaba	49	16,3
	İlçe	75	24,9
	İl	136	45,2
	Büyükşehir	41	13,6
Okul Harici Din Eğitimi Alma Durumu	Evet	270	89,4
	Hayır	30	9,9
Okul Harici Din Eğitimi Alanların Alma Biçimi⁶	Aile	152	56,2
	Kuran Kursu	157	58,1
	Cami	125	46,3
	Dernek-vakıf gibi Stk'lar	72	26,6
	Dini cemaat ve gruplar	91	33,7
	Dini kitap ve yayınlar	131	48,5
	Diğer	11	4,1

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin % 37,1’i erkek, % 62,9’u bayandır. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun (263 kişi, % 87,1) yaşı 20-25 arasındadır. Öğrencilerin 41’i Tıp, 42’si İktisat, 40’ı Eğitim, 120’si İlahiyat ve 59’u Fen-Edebiyat Fakültesine kayıtlıdır. Araştırmaya katılan

⁶ Bu soru için öğrencilere birden fazla seçenek işaretleme imkanı verildiğinden dolayı frekans ve yüzde toplamları fazladır.

öğrencilerin 116'sı (% 38,5) genel lise, 79'u (% 26,2) İHL/ÂİHL mezunudur. Sosyo-ekonomik düzey bakımından öğrencilerin çoğunluğu (179 kişi, %59,5) ailelerini "orta" düzeyde görmektedir. Ayrıca öğrencilerin yarıya yakını (136 kişi, % 45,2) yaşamının büyük çoğunluğunu il merkezinde geçirdiğini belirtmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu (270, %89,4) okul harici din eğitimi aldığını ifade etmiştir. Okul harici din eğitimi alan öğrencilere bunu hangi yolla sağladıklarına ilişkin birden fazla seçenek işaretleme imkanı verilmiş ve bu şekilde en fazla işaretlenen seçeneklerin sayı ve yüzdelikleri hesaplanmıştır. Böylece okul harici din eğitimi aldığını ifade eden öğrencilerin en fazla işaretledikleri seçenekler Kuran Kursu (157, % 58,1), aile (152, % 56,2), dini kitap ve yayınlar (131, % 48,5), cami (125, % 46,3), dini cemaat ve gruplar (91, % 33,7), dernek-vakıf gibi sivil toplum kuruluşları (72, % 26,6) ve diğer⁷ (11, % 4,1) olarak sıralanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ve Diyanete ilişkin ölçek dışı genel sorularla birlikte, Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine Yönelim Ölçeği (DİBYÖ) kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formunda öğrencilerin cinsiyet, yaş, fakülte, mezun olunan lise türü, ailenin gelir durumu ve yaşamlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri yerleşim yeri ve okul harici din eğitimi alma durumlarına yönelik sekiz soru yer almıştır. Konuya ilişkin ölçek dışı genel sorularda ise öğrencilerin Diyanetin varlığını bir ihtiyaç olarak görüp görmediklerine, Diyanetin sunduğu hizmetlerindeki yeterlilik durumunu nasıl değerlendirdiklerine, Türkiye'de din hizmetlerinin cemaatlara ve dini gruplara bırakılmasını onaylamayıp onaylamadıklarına, Diyanet İşleri Başkanlığı faaliyetlerinden yeterince haberdar olup olmadıklarına ve TRT Diyanet TV'yi izleme durumlarına ilişkin sorular yöneltilmiştir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine yönelimlerini ölçmek amacıyla Onay tarafından geliştirilen Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine Yönelim Ölçeği (DİBYÖ) kullanılmıştır. Ölçek güvenirlik, hizmetler ve etkinlik olmak üzere 3 alt boyutlu ve toplam 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 11 maddesi beşli likert tipinde bir maddesi ise semantik differential biçimindedir. Ölçeğin güvenirlik (*Cronbach Alpha*) katsayısı .92'dir (Onay, 2004, s. 85-89).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veriler, 2015–2016 öğretim yılı bahar döneminde toplanmıştır. Uygulama İlahiyat Fakültesinde ders saatlerinde sınıflarda, diğer

⁷ Araştırmacılar okul harici diğer dini bilgi öğrenme yolları olarak daha çok sosyal medya, internet ve televizyonda dini programlar vb. belirtmişlerdir.

fakültelerde ise kantin, bahçe gibi ortak mekanlarda gönüllü öğrencilere yapılmıştır. Öğrencilere öncelikle araştırma hakkında bilgi verilmiş kimliklerinin ve verecekleri cevapların gizli tutulacağı ve sonuçların toplu olarak değerlendirileceği bildirilmiştir.

Araştırmada elde edilen verilerin çözümlenmesi SPSS 22.0 paket programında gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde ölçekten bağımsız genel sorular için yüzde, frekans, ki kare, ortalama gibi hesaplamalar yapılmıştır. Diyanet hizmetlerine yönelim düzeyleri için kullanılan ölçeklerden toplam skorlar elde edilmiş ve ortalamalar hesaplanmıştır. Öğrencilerin Diyanet hizmetlerine yönelim düzeylerinin çeşitli demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere bağımsız örneklem t testi, ve tek yönlü varyans analizi (ANAVO) kullanılmıştır. Grupların diyanet hizmetlerine yönelim düzeylerinin farklılaştığı sonuçlarda, farklılaşan grupları bulmak amacıyla, grupların ortalama puanları arasında Post-Hoc çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey analizi kullanılmıştır. Araştırmada gerçekleştirilen analizlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

Öğrencilerin ölçeğin her bir madde için verdikleri cevapların puanlanmasında olumlu maddelerde “kesinlikle katılıyorum” seçeneğine 5, “katılıyorum” seçeneğine 4, “kararsızım” seçeneğine 3, “katılmıyorum” seçeneğine 2 ve “kesinlikle katılmıyorum” seçeneğine 1 puan verilmiş, olumsuz maddelerde ise puanlama olumlu maddelerin tersi yönde yapılmıştır. Ortalama puanlar 1.00-2.59 arası düşük düzey, 2.60-3.39 arası orta düzey ve 3.40-5.00 arası yüksek düzeyde toplanarak değerlendirilmiştir.

Bulgular

1- Diyanet İşleri Başkanlığı ve Hizmetlerine İlişkin Genel Düşünceler

Türkiye’nin Cumhuriyet tarihi boyunca önemli meselelerinden biri olan din ve devlet ilişkilerinin nasıl olması gerektiğine dair yürütülen tartışmaların önemli bir boyutunu Diyanet İşleri Başkanlığı’nın varlığı, statüsü, hizmet alanları ve etkinliği vs. oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerine de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın gerekliliğine, yürüttüğü hizmetlerdeki yeterliğine, Türkiye’de din işlerinin kim tarafından düzenlenmesi gerektiğine ve Diyanet faaliyetlerinden haberdar olma durumlarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Sorulara verilen yanıtların yüzdelikleri tablo 2’de sunulmuştur:

Tablo 2: Diyanet İşleri Başkanlığı ve Hizmetlerine İlişkin Genel Düşünceler

	Evet	Hayır	Fikrim Yok
Sizce Diyanet İşleri Başkanlığına ihtiyaç var mıdır?	82,1	10,7	7,2
Size göre Diyanet İşleri Başkanlığı işlevlerini yeterince yerine getirebiliyor mu?	23,2	53,3	23,4
Sizce Türkiye’de din işleri, Diyanet’ten ziyade cemaatlara ve dini gruplara bırakılmalı mıdır?	9,9	80,1	9,7
Diyanet’in dini günler ve haftalarla ilgili faaliyetlerinden haberdar oluyor musunuz?	51,2	44,5	4,3
TRT Diyanet TV kanalını hiç izlediniz mi?	38,1	59,6	2,2

Tablo 2’deki ilk soru Diyanet İşleri Başkanlığı’nın varlığına ilişkindir. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin % 82,1’i gibi büyük çoğunluğu Diyanetin varlığını bir ihtiyaç olarak görmektedir. İhtiyaç olmadığını ifade edenlerin oranı ise % 10,7’dir. Bu soruya benzer olarak araştırmada kullanılan ölçek maddelerinden biri olan “Türkiye’de Diyanete ihtiyaç yoktur” şeklindeki likert tipi maddeye ise katılımcıların % 20 oranında katıldığı, yani geri kalan % 80’nin diyanetin varlığını onayladığı tespit edilmiştir.

Tablo 2’de ikinci soru olan “Sizce Diyanet İşleri Başkanlığı işlevlerini yeterince yerine getirebiliyor mu?” sorusuna araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin sadece % 23,2 oranındaki bir kesimi olumlu cevap verirken, yarıdan fazlası (% 53,3) olumsuz cevap vererek Diyanetin işlevlerini yeterince yerine getirmediğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların % 23,4’ü ise bu konuda kanaatlerinin olmadığını belirtmişlerdir.

Türkiye’de zaman zaman çeşitli şekillerde gündeme taşınan din işlerinin cemaatlara bırakılması görüşü hakkında bireylerin düşüncelerinin tespiti önemlidir. Bu maksatla üniversite öğrencilerinin konu üzerindeki görüşlerini tespit etmek amacıyla yöneltilen “Sizce Türkiye’de din işleri, Diyanet’ten ziyade cemaatlara ve dini gruplara bırakılmalı mıdır?” sorusuna katılımcıların büyük çoğunluğu (% 80,1) karşı çıkmış, sadece % 9,9’u bırakılması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir.

Üniversite öğrencilerinin Diyanet İşleri Başkanlığının dini günler ve haftalarla ilgili etkinlik ve faaliyetlerinden ne düzeyde haberdar olduklarını tespit etmek için sorulan soruya Tablo 2’de görüldüğü gibi katılımcıların yaklaşık yarısı (% 51,2) olumlu görüş bildirmiştir. Yine TRT Diyanet TV’nin katılımcıların % 59,6 gibi önemli bir kısmı tarafından hiç izlenmediği sonucu tespit edilmiştir.

Tablo 3: “Diyanet İşleri Başkanlığının Varlığına İhtiyaç var mıdır?” maddesinin değişkenlere göre analizi

		Evet	Hayır	Fikrim yok	Pearson Ki-Kare
Cinsiyet	Erkek	71,8	10	18,2	0,001
	Kadın	88,4	6,3	5,3	
Fakülte	Tıp	65,9	26,9	7,3	0,000
	İktisadi İdari Bilimler	76,2	16,7	7,1	
	Eğitim	84,2	10,5	5,3	
	İlahiyat	90,9	2,5	6,6	
	Fen-Edebiyat	79,3	12	8,6	
Mezun Olunan Lise	Anadolu Lisesi	78,1	17,2	4,7	0,005
	İHL / AİHL	92,3	2,6	5,1	
	Fen Lisesi	53,9	30,8	15,4	
	Öğretmen Lisesi	91,7	-	8,3	
	Meslek Lisesi	78,9	15,4	7,7	
	Genel Lise	80	8,7	11,3	
Okul Harici Din Eğitimi Alma Durumu	Evet	84,7	8,2	7,1	0,000
	Hayır	63,3	33,3	3,3	

Diyanet işleri başkanlığının varlığına ihtiyaç var mıdır sorusuna verilen yanıtların araştırmanın bağımsız değişkenleri açısından analiz edildiğinde cinsiyet, kayıtlı olunan fakülte, mezun olunan lise ve okul harici din eğitimi alma durumuna göre anlamlı bir farklılık oluşturduğu belirlenmiştir. Tablo 3'te görüldüğü gibi bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre; İlahiyat Fakültesinde okuyanların diğer fakültelerde okuyan öğrencilere göre; İmam Hatip/Anadolu İmam Hatip Lisesi mezunlarının diğer lise mezunlarına göre ve okul haricinde din eğitimi alanların almayanlara göre Diyanetin varlığını daha fazla oranda onayladıkları tespit edilmiştir.

Tablo 4: Değişkenlere göre “Sizce Diyanet İşleri Başkanlığı işlevlerini yeterince yerine getirebiliyor mu?” maddesinin analizi

		Evet	Hayır	Fikrim yok	Pearson Ki-Kare
Fakülte	Tıp	9,8	53,7	36,6	0,023
	İktisadi İdari Bilimler	28,6	50	21,4	
	Eğitim	23,7	57,9	18,4	
	İlahiyat	28,1	57	14,9	
	Fen-Edebiyat	18,6	45,8	35,6	

“Sizce Diyanet İşleri Başkanlığı işlevlerini yeterince yerine getirebiliyor mu?” sorusunun değişkenler açısından farklılığa yol açıp açmadığı analiz

edildiğinde sadece kayıtlı olunan fakülte değişkenine göre anlamlı farklılığın olduğu; cinsiyet, mezun olunan lise, yerleşim yeri, aile gelir, okul harici din eğitimi alma durumlarına göre ise anlamlı bir farklılığın oluşmadığı tespit edilmiştir. Tablo 4’te de görüldüğü gibi Diyanet’in işlevlerini yeterince yerine getirdiğini düşünenlerin oranı, en fazla İktisat ve İlahiyat fakülteleri öğrencilerinde yaklaşık % 28 oranında iken, bu oran tıp fakültesine kayıtlı öğrencilerde % 9,8’e kadar düşmektedir.

Tablo 5: Değişkenlere göre “Sizce Türkiye’de din işleri Diyanetten ziyade cemaatlara ve dini gruplara bırakılmalı mıdır?” maddesinin analizi

		Evet	Hayır	Fikrim yok	Pearson Ki-Kare
Fakülte	Tıp	4,9	68,3	26,8	0,020
	İktisadi İdari Bilimler	16,7	76,2	7,1	
	Eğitim	7,9	81,6	10,5	
	İlahiyat	8,3	86,8	4,1	
	Fen-Edebiyat	13,6	76,3	10,2	

Türkiye’de din işlerinin Diyanetten ziyade cemaatlara ve dini gruplara bırakılıp bırakılmamasına yönelik sorunun değişkenler açısından analizine bakıldığında sadece fakülte değişkeni açısından anlamlı bir farklılaşmanın olduğu tespit edilmiştir. Tablo 5’te de görüldüğü gibi din hizmetlerin dini grup ve cemaatlara bırakılmasını en fazla İktisadi İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri onaylarken (% 16,7), en az oran ise % 4,9 ile Tıp fakültesi öğrencilerine aittir.

Tablo 6: Değişkenlere göre Diyanet TV izleme durumlarının analizi

		Evet	Hayır	Fikrim yok	Pearson Ki-Kare
Cinsiyet	Erkek	31,3	60,7	8	0,016
	Kadın	42,1	55,8	2,1	
Fakülte	Tıp	17,1	73,2	9,8	0,000
	İktisadi İdari Bilimler	19	73,8	7,1	
	Eğitim	34,2	63,2	2,6	
	İlahiyat	59,8	36,9	3,3	
	Fen-Edebiyat	23,7	74,6	1,7	
Okul Harici Din Eğitimi Alma durumu	Evet	40	56,3	3,7	0,040
	Hayır	20	70	10	

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin TRT Diyanet TV’yi izleme durumlarının cinsiyet, fakülte ve okul harici din eğitimi alma durumu değişkenleri açısından anlamlı bir farklılaşma olduğu Tablo 6’daki gibi

tespit edilmiştir. Buna göre bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin diğer fakülte öğrencilerine göre ve okul haricinde din eğitimi alanların almayanlara göre TRT Diyanet TV'yi izleme oranları daha yüksektir.

2- Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine Yönelim Düzeyine İlişkin Betimsel Bulgular

Üniversite öğrencilerinin Diyanet Hizmetlerine yönelim düzeylerini tespit etmek için uygulanan Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine Yönelim Ölçeğinin (DİBYÖ) alt boyutlarına ve maddelerine ilişkin betimsel bulgular tablo 7'deki gibidir:

Tablo 7: Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine Yönelim Ölçeği (DİBYÖ) Alt Boyutları ve Maddelerine İlişkin Betimsel Bulgular

		X	Ss	Düzyey
Güvenirlilik	1- Diyanet toplumda bütünleştirici bir rol oynuyor.	3,27	1,19	Orta düzey
	2- Dinle ilgili sorularımı bir Diyanet yetkilisine sormayı tercih ederim.	3,21	1,27	Orta düzey
	4- Diyanet yayınlarına güvenirim.	3,59	1,11	Yüksek düzey
	6- Türkiye'de Diyanet'e ihtiyaç yoktur.	1,67	1,19	Düşük düzey
	7- Günümüz şartlarında Diyanet görevlileri İslam'ı iyi temsil ediyor.	2,78	1,13	Orta düzey
	Toplam	3,08		Orta düzey
Hizmet	5- Camilerde yapılan vaazlar günlük hayatta beni etkiler.	3,25	1,26	Orta düzey
	8- Diyanet'in verdiği dini mesaj genellikle halkı tatmin edecek düzeydedir.	2,97	1,13	Orta düzey
	9- Diyanet halka daha iyi din hizmeti sunma gayreti içerisinde.	3,40	1,18	Yüksek düzey
	12- Diyanet hakkında genel fikriniz nedir? (1-10 arası uygun bulduğunuz bir puanı daire içerisine alınız.) Hiç faydalı değil 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Çok faydalı	2,95	2,27	Orta düzey
	Toplam	3,29		Orta düzey
Etkililik	3- Diyanet görevlilerinin İslam'ın tüm gerçeklerini söyleyemedikleri kanaatindeyim.	3,24	1,35	Orta düzey
	10- Diyanet etkinliğini yitiriyor.	2,65	1,27	Orta düzey
	11- Mesleki yönden Diyanet görevlilerini yetersiz buluyorum.	3,35	1,25	Orta düzey
	Toplam	3,12		Orta düzey
DİBYÖ Toplam		3,24	0.87	Orta düzey

Tablo 7'de görüldüğü gibi üniversite öğrencilerinin Diyanet hizmetlerine yönelim düzeyleri ölçeğin toplam puanı (X=3,24) ile güvenirlilik (X=3,08),

hizmet ($X=3, 29$) ve etkililik ($X= 3,12$) alt boyutlarının tamamında orta düzeyde belirlenmiştir. Öğrencilerin alt boyutlar açısından katılım düzeyleri, en yüksekten düşüğe doğru hizmet, etkililik ve güvenilirlik şeklinde ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin yüksek düzeyde katıldıkları maddeler ise güvenilirlik boyutunda “Diyanet yayınlarına güvenirim” ($X= 3,59$), hizmet boyutunda “Diyanet halka daha iyi din hizmetleri sunma gayreti içerisinde” ($X= 3,40$) maddeleridir. Buna karşılık etkililik boyutunda öğrencilerin en fazla katılım gösterdikleri madde ise “Mesleki yönden Diyanet görevlilerini yetersiz buluyorum” ($X= 3,35$) maddesine olmuştur. Bu verilere göre araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin diyanet hizmetlerine yönelim düzeylerinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

3-Bağımsız Değişkenlere İlişkin Bulgular

Tablo 8: Cinsiyetlerine Göre Öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine Yönelim Puanlarının Analizi

	Cinsiyet	N	X	s.s.	s.d.	t	p
DİBYÖ_	Erkek	110	3,0409	1,00259	0,09559	-2,977	0,003
toplam	Kadın	189	3,3704	0,76692	0,05578		

Tablo 8’de cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin Diyanet hizmetlerine yönelim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını kontrol etmek üzere yapılan bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre kız öğrencilerin DİBYÖ-toplamdan aldıkları puanın ortalaması, erkek öğrencilere göre anlamlı derecede daha yüksektir ($p= 0,003$). Alt boyutlar açısından bakıldığında ise güvenilirlik ($t (302) = 3,187$, $p= ,027$) ve hizmet boyutlarında da ($t (302) = 3,608$, $p= ,006$) kızlar lehine anlamlı bir farklılığın olduğu, etkililik boyutunda ise anlamlı bir farklılaşmanın oluşmadığı tespit edilmiştir. Buna göre kız öğrencilerin Diyanet hizmetlerine yönelim düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 9: Fakülte Değişkenine Göre Öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine Yönelim Puanlarının Analizi

Fakülte	N	X	SS.	Düzye
Tıp	41	2,65	1,03	Orta düzey
İktisat	42	3,09	1,00	Orta düzey
Eğitim	40	3,23	,64	Orta düzey
İlahiyat	120	3,48	,71	Yüksek Düzey
Fen-Edebiyat	59	3,29	,88	Orta düzey
Toplam	302	3,24	,87	Orta düzey
Tek Yönlü ANOVA F= 7,937 p=.000 p<.05				
Post hoc (Tukey) analizine göre Tıp fakültesi ile Eğitim, İlahiyat ve Fen-Edebiyat fakülteleri arasında anlamlı farklılık vardır.				

Tablo 9’da araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin kayıtlı oldukları fakülte değişkenine göre Diyanet hizmetlerine yönelim düzeyleri açısından anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına yer verilmiştir. Buna göre fakülte değişkenine göre öğrencilerin DİBYÖ’den aldıkları toplam puanlar arasında anlamlı farklılaşma olduğu belirlenmiştir ($F_{4,296}= 7,937$; $p<.01$). Farkın hangi fakülte öğrencileri arasında olduğunu belirlemek için yapılan post-hoc karşılaştırmalarından Tukey analizine göre Tıp fakültesi ile Eğitim, İlahiyat ve Fen-Edebiyat fakülteleri arasında olduğu görülmüştür. Alt boyutlar açısından bakıldığında güvenirlilik boyutunda ilahiyat ile tıp ve iktisat fakültesi arasında ilahiyat fakültesi öğrencileri lehine; fen edebiyat ile tıp fakültesi arasında fen edebiyat fakültesi öğrencileri lehine anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu durumda Tıp Fakültesi öğrencilerinin diyanet hizmetlerine yönelim düzeylerinin diğer fakülte öğrencilerine göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 10: Mezun Olunan Lise Değişkenine Göre Öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine Yönelim Puanlarının Analizi

Mezun Olunan Lise	N	X	Ss.	Düzye
Fen Lisesi	13	2,62	1,06	Orta Düzye
Anadolu Lisesi	62	2,89	,96	Orta Düzye
Öğretmen Lisesi	12	3,45	,45	Yüksek Düzye
Genel Lise	115	3,30	,85	Orta Düzye
Meslek Lisesi	14	3,11	,93	Orta Düzye
İHL/AİHL	80	3,51	,69	Yüksek Düzye
Toplam	296	3,24	,87	Orta Düzye
Tek Yönlü ANOVA		F=4,558	p=.000	p<.05
Post hoc (Tukey) analizine göre İHL/AİHL mezunları ile Fen Lisesi ve Anadolu Lisesi mezunları arasında, ayrıca Genel lise ile Anadolu lisesi arasında anlamlı farklılık vardır.				

Üniversite öğrencilerinin mezun oldukları lise değişkenine göre diyanet hizmetlerine yönelim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını anlamak için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 10’da yer almıştır. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerin mezun oldukları lise değişkenine göre DİBYÖ’den aldıkları toplam puanlar arasında anlamlı farklılığın olduğu görülmüştür ($F_{5,296}= 4,558$; $p<.01$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan post-hoc testlerinden Tukey analizine göre İHL/AİHL mezunları ile Fen Lisesi ve Anadolu Lisesi mezunları arasında İHL/AİHL mezunları lehine; genel lise mezunları ile Anadolu lisesi mezunları arasında genel lise mezunları lehine farklılık olduğu tespit edilmiştir. Onay’ın çalışmasında ise Anadolu lisesi ve genel lise mezunlarının Diyanete yönelim puanları İmam-hatip lisesi öğrencilerinden daha yüksek çıkmıştır (Onay, 2003).

Tablo 11: Okul haricinde din eğitimi alma durumu değişkenine göre Öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine Yönelim Puanlarının Analizi

Okul harici din eğitimi	N	X	s.s.	s.d.	t	p
Evet	267	3,3502	0,76337	0,04672	4,419	0,000
Hayır	30	2,3333	1,23409	0,22531		

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin okul haricinde din eğitimi alma durumları bakımından DİBYÖ'den aldıkları puanların farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucuna göre okul haricinde din eğitimi alanların almayanlara göre Diyanet hizmetlerine yönelimlerinin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (p=0,00).

Sonuç ve Tartışma

İnönü Üniversitesi örnekleminde üniversite öğrencilerinin Diyanet İşleri Başkanlığı hakkındaki genel görüşlerini ve başkanlığın hizmetlerine yönelim düzeylerini tespit etmeyi amaçlayan bu araştırmada ulaşılan sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğu (% 82,1) Diyanetin varlığını bir ihtiyaç olarak görmektedir. Onay'ın 1999 yılında Erciyes ve Ankara üniversiteleri öğrencilerine yönelik yaptığı araştırmada da öğrencilerin Diyanetin varlığına desteği % 67,5 oranında tespit edilmiştir (Onay, 2004, s. 145). Yine Taş tarafından 2000 yılında yapılan araştırmada katılımcıların % 73,5'inin Diyanetin varlığını laiklik ilkesine uygun buldukları tespit edilmiştir (Taş, 2002 s. 157). Daha yakın tarihli bir çalışma olan ve KONDA tarafından 2014 yılında Türkiye kapsamlı 18 yaş üzeri yetişkin nüfusa yönelik yapılan "Diyanet İşleri Başkanlığı Araştırması"nda da katılımcıların % 72'si Diyanetin varlığını laikliğe, % 77'si ise din ve vicdan özgürlüğüne aykırı bulmadıklarını belirtmişlerdir (KONDA, 2014). Bu sonuçlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlığına ilişkin desteğin toplumda yaygın bir şekilde paylaşılmakta olduğunu göstermektedir.

Üniversite öğrencilerinin yarısından fazlası (% 53,3), Diyanetin işlevlerini yeterince yerine getirmediğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların % 23,4'ü ise bu konuda kanaatlerinin olmadığını belirtmişlerdir. DİBYÖ ölçeğinde yer alan maddelerden "Diyanet görevlilerinin İslam'ın tüm gerçeklerini söyleyemedikleri kanaatindeyim" maddesini katılımcıların % 57'sinin; diğer bir madde olan "Mesleki yönden Diyanet görevlilerini yetersiz buluyorum" maddesini ise % 61'inin onaylaması bu sonucu destekler niteliktedir. Taş'ın araştırmasında da Diyanetin görev alanı ile ilgili konularda toplum üzerinde yeterince etkili olamadığını düşünenlerin oranı %73,4 olarak tespit edilmiştir (2002:165). KONDA'nın araştırmasında ise toplumun % 57'si Diyanetin hizmetlerini yeterli görmekte ve % 67'si Diyanetin verdiği hizmetlerden

memnun olduğunu ifade etmektedir. Ancak her iki araştırmada da Diyaneti yeterli görme ve hizmetlerden memnuniyetin 18-28 yaş aralığında ve üniversite mezunları arasında en düşük düzeyde kaldığı görülmektedir (KONDA, 2014, s. 20). Gerek üniversite gençliği üzerine yapılan bu çalışmadan çıkan, gerekse de diğer çalışmaların yaş aralığı olarak gençleri ilgilendiren kısımlarından çıkan sonuçlar farklı yaş aralıklarıyla karşılaştırıldığında özellikle gençler ve eğitim durumu yüksek olanlar arasında (18-28 yaş) Diyanetin hizmetlerinden memnuniyet ya da işlevlerini yerine getirmede Diyaneti yeterli görme düzeylerinin daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Diyanetin hedef kitlesinden özellikle gençlere ve eğitim durumu yüksek olan kesimlere yönelik hizmet politikalarını yeniden gözden geçirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte bu maddenin fakülte değişkenine göre analizi yapıldığında Diyanetin işlevlerini yeterince yerine getirdiğini düşünenlerin oranı, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde dahi yaklaşık % 28 oranında kalmıştır. İstihdam alanı açısından düşünüldüğünde Diyanet için önemli bir insan kaynağı olan İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin kurumun hizmetleri konusundaki yeterliliğine yönelik bu görüşlerinin önemle ele alınmasına ve daha detaylı araştırmalara konu edilmesine ihtiyaç vardır.

Araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç Türkiye’de din işlerinin Diyanetten ziyade cemaat ve dini gruplar tarafından düzenlenmesi önermesine üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun (% 80,1) karşı çıkmasıdır. Öğrencilerin sadece % 9,9’u din işlerinin cemaatlere ya da dini gruplara bırakılması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Onay’ın araştırmasında da aynı soruya katılımcıların sadece % 7’si din işlerinin cemaatlere bırakılmasına olumlu bakmış, % 83 gibi büyük bir oranı ise buna karşı çıkmıştır (Onay, 2004, s. 152). Çakır ve Bozan’nın 2005 yılında TESEV için yaptıkları ve Diyanet personeli, cami cemaati, aydın, gazeteci, STK temsilcileri ve akademisyenler gibi toplumun farklı kesimlerden insanlarla yapılan görüşmelere dayalı “Sivil ve Şeffaf ve Demokratik Diyanet İşleri Başkanlığı Mümkün mü?” adlı çalışmada da din işlerinin cemaatlere bırakılmasının kargaşa, kaos ve anarşik bir ortamı doğuracağı gerekçesiyle yaygın bir şekilde reddedildiği sonucuna ulaşılmıştır (Çakır ve Bozan, 2005, s. 334).

Bu sonuçlar Diyanet İşleri Başkanlığının varlığının ve Türkiye’de din hizmetlerinin bu kurum aracılığıyla düzenlenmesi görüşünün toplumda yaygın bir şekilde paylaşıldığını ortaya koymaktadır. Diğer bazı İslam ülkelerinde yaşanan din kaynaklı sorunların Türkiye’de daha az yaşanmasında, din hizmetlerinin ve din eğitiminin temel bir hak olarak görülüp, dini ihtiyaçların devlet eliyle kamu hizmeti şeklinde karşılanması yolunun tercih edilmesinin etkisi büyüktür. İslam’ın bütünleştirici, huzur verici ve barışı sağlayıcı gücünün öne çıkartıldığı, şekilcilik ve sloganlardan uzak, akla ve bilime dayalı bir yorumunun devlet kurumları aracılığıyla

topluma sunulması, ülke içerisindeki mevcut dini grupların üzerinde bir güven teşkil etmekte ve toplumda yaşanabilecek din kaynaklı sorunları önleyici bir rol üstlenmektedir (Aşlamacı, 2015).

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin yaklaşık yarısı (%44,5) Diyanet İşleri Başkanlığının dini günler ve haftalarla ilgili etkinlik ve faaliyetlerinden haberdar olmadıklarını bildirmiştir. Bu durum üniversite gençliğinin Diyanet tarafından düzenlenen faaliyet ve etkinliklerden yeterince haberdar olmadıklarını ortaya koymaktadır. Yine TRT Diyanet TV'nin katılımcıların % 59,6 gibi önemli bir kısmı tarafından hiç izlenmediği sonucu, kanalın tanınırlığı ya da üniversite gençliğine hitap etme konusunda sıkıntılarının olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin Diyanet hizmetlerine yönelim düzeyleri, ölçeğin toplam puanı ($X=3,24$) ile güvenilirlik ($X=3,08$), hizmet ($X=3,29$) ve etkililik ($X=3,12$) alt boyutlarının tamamında orta düzeyde bulunmuştur. Öğrencilerin DİBYÖ'den aldıkları puanların bağımsız değişkenler açısından analizinde cinsiyet, fakülte, mezun olunan lise ve okul dışı din eğitimi alma durumu değişkenlerine göre anlamlı farklılaşmaların olduğu tespit edilmiştir.

Cinsiyet değişkeni için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda kız öğrencilerin Diyanet hizmetlerine yönelim düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ülkemiz şartlarında Diyanet hizmetlerinden yararlanma açısından erkeklere göre daha dezavantajlı olmalarına rağmen kadınların diyanete yönelim düzeylerinin yüksek çıkması, üzerinde düşünülmesi gereken bir sonuçtur.

Fakülte değişkeni açısından bakıldığında diyanet hizmetlerine yönelim düzeylerinin en düşük Tıp Fakültesi öğrencilerinde, en yüksek ise İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde olduğu tespit edilmiştir. Ulaşılan bir diğer sonuç okul haricinde din eğitimi alanların almayanlara göre Diyanet hizmetlerine yönelimlerinin daha yüksek olmasıdır. Yine mezun olunan lise türüne göre İHL/AİHL mezunları ile Fen Lisesi ve Anadolu Lisesi mezunları arasında İHL/AİHL mezunları lehine; genel lise mezunları ile Anadolu lisesi mezunları arasında genel lise mezunları lehine anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Onay'ın çalışmasında ise Anadolu lisesi ve genel lise mezunlarının Diyanete yönelim puanları İmam-hatip lisesi öğrencilerinden daha yüksek çıkmıştır (Onay: 2003). Araştırmada ulaşılan İHL/ AİHL mezunlarının diğer lise mezunlarına ve İlahiyat fakültesi öğrencilerinin Diyanet hizmetlerine yönelim düzeylerinin diğer fakülte öğrencilerine göre daha yüksek olması öğretim programı farklılığı ile izah edilebilir.

Araştırmada ulaşılan bu sonular çerçevesinde şu önerilerde bulunmak mümkündür:

- 1- Araştırmaya katılan üniversite öğrencileri Diyanetin varlığını bir ihtiyaç olarak görmektedir ve Türkiye’de din işlerinin bu kurum aracılığıyla yürütülmesini onaylamaktadır. Ancak öğrencilerin yarısından fazlası Diyanetin işlevlerini yeterince yerine getirmediğini düşünmektedir. Bu durum Diyanetin özellikle üniversite gençlerine yönelik hizmetlerini yeniden gözden geçirmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.
- 2- Üniversite gençliği gibi eğitim ve kültür düzeyi yüksek hedef kitleye karşı din hizmetlerini sunacak Diyanet personellerinin de buna uygun yeterlilikle donatılmasına ihtiyaç vardır. Bu nedenle hem din görevliliği mesleğine yeni girecek olanların seçilmesi ve yetiştirilmesi konusunda kısa ve uzun vadeli stratejilerin belirlenmesi, hem de mevcut personelin hizmetiçi eğitim yolu ile niteliklerinin yükseltilmesine yönelik çalışmalar yürütülmelidir.
- 3- Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin yarısından fazlası Diyanet faaliyetlerinden yeterince haberdar olmadıklarını belirtmiştir. Başkanlığın gerek merkez gerekse de taşra teşkilatı, üniversitelerle de işbirliği içerisinde yürüttüğü faaliyetleri geçlere duyurma ve ulaştırma konusunda daha fazla çaba harcayabilir. Bu konuda günümüz gençliğine hitap eden kitle iletişim araçları ve sosyal medya kanallarından etkin bir şekilde yararlanılabilir.
- 4- TRT Diyanet TV katılımcıların yarısından fazlası tarafından hiç izlenmemiştir. Bu nedenle üniversite öğrencileri arasında da kanalın tanınırlığını artırma ve onlara hitap edecek programlar hazırlamaya yönelik tedbirler alınabilir.
- 5- Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hedef kitlesindeki gençlere ve özellikle üniversite öğrencilerine yönelik yürüteceği faaliyetleri çeşitlendirmesine ihtiyaç vardır.
- 6- Bir devlet kurumu olarak diğer dini gruplardan farklı olarak üyelik, bağlılık, mensubiyet istemeyen Diyanetin hizmetlerine yönelim daha çok ona duyulan güven ve memnuniyet ile ilgili bir husustur. Bu nedenle bu kuruma duyulan güven ve memnuniyet düzeyinin farklı örneklemelerde bilimsel olarak tespit edilmesine yönelik çalışmalar yapılmamıştır.

Kaynakça / Reference

- Arslan, B. Z. (2015). “Aleviliği Tanımlamak: Türkiye’de Dinin Yönetimi, Sekülerlik ve Diyanet”, *Mülkiye Dergisi*, 39 (1), 135-158.
- Aşlamacı, İ. (2015). Din Hizmetleri ve Din Eğitimi Politikalarının Birlikte Yaşama Kültürüne Etkisi: Türkiye ve Pakistan Örneği Karşılaştırmalı Bir

Değerlendirme, *Hz Peygamber ve Birlikte Yaşama Hukuku*, 2015 Yılı Kutlu Doğum Haftası Sempozyumu, basılmamış bildiri metni, Mardin.

Benzer, F. (2005). *Din Görevlisinden Beklentiler ve Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlikleri (Amasya- Sakarya – Sivas- Trabzon Örneği)*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Buyrukçu, R. ve Asri, S. (2007). “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatı Din Hizmetlerine Bakışı: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (2007/2), S. 19, s. 81-106;

Çakır, R. ve Bozan, İ. (2005). *Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyanet İşleri Başkanlığı Mümkün mü?*, İstanbul: Tesev Yayınları.

Çekin, A. (2005). *Din Görevlisinden Beklentiler ve Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlikleri (Elazığ- Erzurum – Malatya- Urfa Örneği)*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Demir, Ç. (2015). *Camilerdeki Dini Hizmetlerin yapılmasın Cami Cemaatinin Din Görevlilerinden Beklentilerinin Değerlendirilmesi (Altınyayla İlçe Örneği)*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun no. 6002, 1 Temmuz 2010.

Döner, A. (2014). *Cami hizmetlerinde Cemaatin Beklentileri Üzerine Sosyolojik bir Analiz (Sivas/Zara İlçesi Örneği)*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Görmez, M. (2007). “Türk Hukuk Mevzuatında Dini Kurumların Yeri Ve Uygulama”, *Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar Ve Din Eğitimi*, İlyas Çelebi (Ed.), İstanbul: Ensar Yay.

Gözyayın, İ. (2009). *Diyanet: Türkiye Cumhuriyeti’nde Dinin Tanzimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gözyayın, İ. (2008). “Diyanet and Politics” *Muslim World*, 98 (2-3): 217-227.

Gözyayın, İ. (2009). *Diyanet: Türkiye Cumhuriyetinde Dinin Tanzimi*, İstanbul: İletişim yay.

Güran, K. (1995). “Diyanet İşleri Başkanlığı Özerk Olmalı mı?”, *Diyanet Aylık Dergi*, s. 57.

Helsinki Yurttaşlar Derneği (2014). *Sosyo-ekonomik Politikalar Bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığı Kamuoyunun Diyanet’e Bakışı, Tartışmalar ve Öneriler*, İstanbul.

- Kara, İ. (2000). "Din İle Devlet Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı", *MÜİFD*, S. 18, s. 50-53;
- Keskin, A. (1995). Nasıl Bir Diyanet, *Türkiye Günlüğü*, 1995, s. 35.
- KONDA (2014), *Helsinki Yurttaşlar Derneği için Diyanet İşleri Başkanlığı Araştırması: Algılar, Memnuniyet Beklentiler*.
- Konrad Adenauer Vakfı (2003). *Devlet ve Din İlişkileri- Farklı Modeller, Konseptler ve Tecrübeler*, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara.
- Kutlu, S. (2001). "Alevi-Bektaşiliğin Diyanet'te Temsil Problemi", *İslamiyât*, IV, Sayı: 1.
- Mertcan, H. (2013). *Bitmeyen kavga laiklik: Türkiye'de Din-Devlet-Diyanet*, Adana : Karahan Kitabevi.
- Onay, A. (2003). Mezun oldukları liselere göre üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri, diyanet işleri başkanlığı hizmetlerine ve dinî gruplara yönelim durumları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 171- 194;
- Onay, A. (2004). Dindarlık, Etkileşim ve Değişim, İstanbul: Dem yayınları.
- Özdemir, Ş. ve Arıcı, İ. (2012). Alevilerin Cem Evleri ve Diyanet İşleri Başkanlığına Yönelik Görüşleri (Malatya Örneği), *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3, p. 2013-2026;
- Subaşı, N. (2005). "Türk Modernleşmesinde Dinsel Bir Deneyim: Diyanet İşleri Başkanlığı", *İslamiyât*, 8, sayı 4, 79-82;
- Taş, K. (2002). *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, İstanbul: İz Yay.
- Turan, İ. (2011). "AB Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı: Özerklik ve Temsil Sorunu Bağlamında Bir Değerlendirme", *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 31, 127-156;
- Ulutaş, U. (2010). "Religion and Secularism in Turkey: The Dilemma of the Directorate of Religious Affairs", *Middle Eastern Studies*, 46(3): 389-99;
- Yavuzer, H. (2006). *Çağdaş Din Hizmeti ve Diyanet İşleri Başkanlığı*, Laçın Yayınları Kayseri.
- Yıldız, Ş. (2015). *Türk Toplumunda Din Görevlisine Bakış*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

